ION C. CHIŢIMIA – OMUL ŞI OPERA SA[1]

Iordan DATCU

S-a născut la 22 mai 1908, în satul Albuleşti, judeţul Mehedinţi[2], între „clăcaşi" săraci. După studiile medii la Liceul „Traian" din Turnu-Severin, urmează, între anii 1930 şi 1934, cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie a Universităţii din Bucureşti, unde obţine licenţa cu *magna cum laude*. Primind, în urma unui concurs, o bursă de specialitate la Universitatea din Varşovia, între anii 1934 şi 1938, studiază (*adânceşte*, spune el) „nu numai relaţiile culturale şi istorice româno-polone, dar /are/ şi alte deschideri şi preocupări, datorate unor savanţi locali". De fapt, fusese trimis de Nicolae Cartojan ca să studieze culturile slave de apus. Din 1938, timp de şase ani, stă „sub arme, concentrat, mobilizat, trimis pe front în Caucaz", unde este grav rănit şi tratat apoi în spitale din Bucureşti şi Sinaia. Termină ca invalid de război, la 20 octombrie 1944. Fusese numit, de Ministerul Învăţământului, în 1942, asistent la Catedra de literatură română veche, condusă, din anul amintit, de Nicolae Cartojan. La 1 noiembrie 1944 este renumit asistent, unde va colabora cu succesorul la catedră al lui Nicolae Cartojan (decedat la 20 decembrie 1944), Ştefan Ciobanu[3]. Scos la concurs, postul de asistent este câştigat de I.C. Chiţimia. În anii 1948-1949 ţine, la solicitarea profesorului Emil Petrovici, un curs de civilizaţie şi cultură polonă în cadrul Catedrei de slavistică, catedră la care este transferat în 1950, fără însă să abandoneze Catedra de literatură română veche. Înscris, în 1957, la concurs pentru conferinţa de limba şi literatura polonă, este numit abia în 1961. Îşi luase, în 1947, doctoratul cu teza *Cronica lui Grigore Ureche*, din comisie făcând parte Iorgu Iordan, preşedinte, prof. Ştefan Ciobanu, prof. C.C. Giurescu, referenţi principali, şi academicienii G. Călinescu, Andrei Oţetea şi

[1] La sesiunea omagială consacrată profesorului I.C. Chiţimia, în afară de autorii prezenţi în volum, au mai luat cuvântul: Gheorghe Mihăilă (Universitatea din Bucureşti), Petru Ursache (Universitatea „Al.I. Cuza", Iaşi), Silvia Chiţimia, Dan Zamfirescu.

[2] Câteva studii ale sale privesc direct arealul cultural mehedinţean: *Din viaţa folclorică a unor cuvinte*, în *Cercetări folclorice*, I, 1947, p.23-44; *Toponime şi substrat istoric: Stârmina Mehedinţi*, în *Radovi Simpoziuma. Actele Simpoziumului româno-iugoslav*, Zrenjanin, Pancevo, 1977, p.77-81; *Mănăstirea Vodiţa în semnificaţia istorică şi culturală a unor documente şi evenimente vechi*, în *Mehedinţi. Istorie şi cultură*, I, 1979; *Mehedinţi. Oameni şi întâmplări în vechi relatări româneşti*, în *Mehedinţi şi civilizaţie*, IV, 1982, p.27-33.

[3] Vezi evocarea pe care i-am făcut-o în articolul *Un fiu al Basarabiei: acad.prof. Ştefan Ciobanu*, în „Revista de etnografie şi folclor", tom 39, 1994, nr.5-6, p.545-547.

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

Al. Rosetti. Abia în 1967 este promovat, prin concurs, la gradul de profesor, obţinând şi şefia Catedrei de polonă şi ucraineană. O îndelungă aşteptare, care, scrie Dan Horia Mazilu, n-a lăsat să răzbată, din partea profesorului, „nimic din obida acestei aşteptări".

Din 1949, fusese acceptat printre colaboratorii externi ai Institutului de Istorie Literară şi Folclor, unde este mai întâi secretar ştiinţific, apoi cercetător ştiinţific (din 1951), şef de secţie (1953), şef de colectiv (din 1973) şi director adjunct (din 1975). Este primul secretar ştiinţific al revistei *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*. A condus aici sectorul de folcloristică, secţia de folclor şi literatură universală, colectivul de literatură română veche şi folclor.

Solida sa formaţie de om de ştiinţă s-a datorat profesorilor pe care i-a avut, la liceul din Turnu-Severin, la Universitatea din Bucureşti, la Universitatea din Varşovia. La sărbătorirea centenarului Liceului „Traian" şi-a amintit, cu gratitudine, de câţiva profesori de acolo: „Manualele erau pentru elevi, profesorii mergeau cu noi în afară de ele. La limba română, Const. D. Ionescu (care preda şi italiana), ne purta cu lecturi minunate în literaturile antice şi ne deschidea atracţia pentru limbile latină şi greacă (indispensabile în învăţătură), făcute cu D. Mateescu, care preda la rându-i şi matematici, preocupaţi pe deasupra şi de folclorul poporului român. Constantin Danciu, la istorie, ne învia vremurile şi oamenii cu pasaje din tratate străine şi ne desfăta cu alte pasaje din tratate străine şi univers, din opera extraordinară a unui Herbert George Wells. G. Popescu-Sura colabora cu G.G. Longinescu în cristalografie şi ne arăta rezultatele în laborator. Vasile Vârcol făcea din limba română şi folclor renaştere intelectuală, predând în plus istoria în frumuseţi de fapte şi puţin cunoscute". La Universitatea din Bucureşti, i-au fost profesori Ov. Densusianu, P.P. Panaitescu, D. Caracostea, Demostene Russo, Petre Cancel, D. Gusti.

Numele lui Ovid Densusianu i-a fost cunoscut încă din anii studiilor liceale, unde Vasile Vârcol, fost student al lui Densusianu, le-a recomandat elevilor din clasele la care preda vreunul din cursurile de limba română, însoţite de bucăţi de lectură şi gramatică, pe care Densusianu, fie singur, fie în colaborare cu I.-A. Candrea, le-a publicat, între anii 1910 şi 1936, pentru clasele I, a II-a, a III-a secundare, fiecare dintre aceste manuale cunoscând numeroase ediţii (cel pentru clasa I a avut 11 ediţii). Elevul Chiţimia, avea să scrie mai târziu, i-a „intuit personalitatea" lui Densusianu încă de la Turnu Severin, iar când i-a audiat în 1930, la Bucureşti, primul curs, profesorul era pentru el o „veche cunoştinţă". Opiniile sale despre acesta sunt superlative: „Am avut şi am întâlnit în cale dascăli, al căror portret am reuşit să-l închid, pentru mine, într-un cuvânt. Port în mine o adevărată galerie: un «nobil», un savant de «omenie», un «mistic» inspirat, un învăţat de o exemplară şi rigidă «demnitate», un «măreţ» vanitos, pe bunul «cărpănos» şi atâţia alţii. Între toţi nu mi-a rămas în suflet un chip mai «pur» decât al profesorului Densusianu. L-am simţit întotdeauna îndepărtat de «obişnuinţa» oamenilor, cu minunate şi «limpezi» priviri de ansamblu asupra culturii umane şi asupra vieţii noastre româneşti. Aşa cum am luat cunoştinţă de personalitatea sa, înainte de a-l vedea, şi aşa mi-a dispărut din ochi regretatul dascăl". „Fapt e că acolo, în preajma regretatului V. Vârcol, am intuit personalitatea lui Ovid Densusianu şi am aşteptat cu

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

nerăbdare prilejul s-o cunosc de aproape. L-am văzut pentru prima dată la curs în 1930. L-am aşteptat cu emoţie în sală, ca pe o veche cunoştinţă, şi l-am ascultat cu atenţie. Vorba aleasă, inspirată, şoptită (vorbea despre *Evoluţia estetică a limbei române*), mi-a dezvăluit, într-un prim contact personal pe savant şi pe poet. Prestigiul lui a crescut de atunci, în ochii mei, progresiv cu studiile şi cunoaşterea activităţii sale ştiinţifice, iar sub raportul probităţii şi al onestităţii, în mintea mea, nu a putut şi nu va putea fi întrecut niciodată de nici un alt dascăl din cei pe care i-am cunoscut" (*Ovid Densusianu şi şcoala sa*, în vol. *Ovid Densusianu în amintirea şi conştiinţa critică românească*, ediţie îngrijită de Ion Diaconu şi Ioan Şerb, 2005, p.329-333).

Audiind cursurile lui Nicolae Cartojan se hotărăşte să se dedice cercetării literaturii române vechi, cărţilor populare. În 1930 a întemeiat, împreună cu G. Topală, Emil Turdeanu şi I. Băleanu, Societatea studenţilor în istoria literaturii române vechi. La un an după terminarea studiilor la Varşovia tipăreşte, în *Cercetări literare*, publicaţia anuală de sub coordonarea lui N. Cartojan, studiul despre *Cronica lui Ştefan cel Mare* (III, 1939, p.219-293). Într-un studiu-portret, *Nicolae Cartojan* (din RITL, tom 15, nr.3, 1966, p.471-477) îi defineşte metoda, multiplele posibilităţi de investigaţie ştiinţifică, calitatea de dascăl care şi-a îndemnat, şi-a sprijinit studenţii dotaţi la specializare, între aceştia figurând I.C. Cazan, Emil Turdeanu, Al. Ciorănescu, Ariadna Camariano. Relevă spectrul larg al preocupărilor profesorului: cărţile populare, literatura veche, literatura modernă, teoria folclorului, cultura populară, face aprecieri asupra unor lucrări ale acestuia, precum *Cărţile populare în literatura românească*, „lucrare, fapt neremarcat, nu numai de importanţă naţională, ci şi mondială". La Varşovia beneficiază de ştiinţa unor „savanţi locali, precum «multidisciplinarul» prof. Julian Krzyżanowski (literatura veche polonă, folcloristică şi cărţi populare, medievistică, literatură universală şi comparată), romanistul Stanisław Wędkiewicz, Oskar Halecki, la Catedra de istoria Europei Orientale, Marceli Handelsman, Istorie universală şi alţii".

O dată cu teza de licenţă, despre cronicile slavo-române din secolul al XVI-lea, începe să se manifeste ca medievist. Vor atrage însă atenţia asupra contribuţiei sale în acest domeniu studiul *Cronica lui Ştefan cel Mare,* din *Cercetări literare* (III, 1939, p.219-293) şi ediţia *Cronica lui Ştefan cel Mare* (versiunea germană a lui Schedel), prefaţată de Nicolae Cartojan (Bucureşti, Casa Şcoalelor, în colecţia „Texte de literatură veche românească", îngrijită de N. Cartojan). „Lucrarea care m-a impus dintr-o dată – îşi va aminti I.C. Chiţimia – într-o autobiografie – a fost studiul *Cronica lui Ştefan cel Mare* (versiunea germană), publicat de generalul Radu Rosetti, directorul Bibliotecii Academiei, în şedinţa de comunicări, studiul a fost provocat ecou prin noutăţile aduse, faţă de ce se afirmase şi crezuse până aici, intervenind în discuţie N. Iorga, P.P. Panaitescu, C.C. Giurescu, Alexe Procopovici, Ştefan Paşca, acad. Ion Lupaş şi alţii, cu recunoaşterea contribuţiei, mai ales după ce am publicat şi ediţia critică facsimilată la Casa Şcoalelor (1942)".

A tipărit volumele: *Folclorişti şi folcloristică românească* (Editura Academiei RSR, 1968, 405 p.), *Folclorul românesc în perspectiva comparată* (Editura Minerva, 1971, 429 p.) şi *Probleme de bază ale literaturii române vechi* (Editura Academiei RSR,

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

1972, 490 p.). Când a împlinit 75 de ani, i-a apărut, la Varşovia, sub redacţia lui Henryk Misterski, volumul *Literackie studia i szkice rumunistyczno-polonistyczne* (1983), care, în cele trei secţiuni ale sale reflectă preocupările majore ale profesorului Chiţimia. Aceste volume nu reflectă însă întreaga activitate a sa, multe studii, articole, recenzii, interviuri rămânând în revistele la care a colaborat: „Analele Universităţii „Al.I. Cuza" din Iaşi", „Analele Universităţii din Bucureşti", seriile Limbi slave şi Limbi şi literaturi străine, „Analele Universităţii de limba română din RSA Voivodina" (Zrenjanin), „Anuar de lingvistică şi istorie literară" (Iaşi), „Biblioteca şi societatea", „Biserica Ortodoxă română", „Buletinul Societăţii de Ştiinţe Filologice din România", „Cahiers roumains d'études littéraires", „Cercetări folclorice", „Cercetări literare", „Curentul", „Deutsches Jahrbuch für Volkskunde" (Berlin), „Folclor literar" (Timişoara), „Hrisovul", „Limbă şi literatură", „Luceafărul" (Bucureşti), „Luceafărul" (Timişoara), „Lud" (Wrocław), „Manuscriptum", „Mehedinţi. Istorie şi cultură", „Mitropolia Olteniei", „Pagini bucovinene", „Pamiętnik Literacki", „Preocupări literare", „Polska sztuka ludowa", „Proverbium", „Revista de etnografie şi folclor", „Revista Fundaţiilor Regale", „Revista istorică română", „Revista de istorie şi teorie literară", „Revue Roumaine de Linguistique", „Revue d'histoire littéraire", „Revue Roumaine d'histoire", „Romanoslavica", „România literară", „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", „Slavia", „Studii de literatură universală şi comparată", „Studii de literatură universală", „Studii de literatură comparată", „Şcoala Mehedinţiului", „Tomis", „Zagadnienia rodzajów literackich" (Łódź) ş.a.

Studiul despre cronica lui Ştefan cel Mare şi editarea acesteia au fost cea dintâi dovadă, strălucită, a personalităţii omului de ştiinţă I.C. Chiţimia. El tratează, meticulos şi totdeauna foarte documentat, numeroasele probleme. Istoricul manuscrisului descoperit de Olgierd Górka şi tipărit de el în 1931, manuscris care a aparţinut iniţial omului de cultură Hartmann Schedel, ediţia Górka, analiza internă a manuscrisului şi a textului german, care este socotit o traducere după versiunea latină, al cărei autor a fost un polonez, versiunea latină având la bază un text slavon. Alte subcapitole ale studiului examinează ştirile istorice din cronica lui Ştefan cel Mare, drumul cronicii până la Nürenberg, socotesc neîntemeiată părerea că pârcălabul Hermann a fost autorul cronicii. În totul, un examen critic temeinic. Nu examinează cronica lui Ştefan cel Mare, ci îi relevă importanţa de a fi creat un stil istoriografic, caracterizat prin precizie şi limpezime, sobrietate, concizie. Ştefan cel Mare – scrie I.C. Chiţimia – „este iniţiatorul istoriografiei moldovene şi inspiratorul unui stil istoriografic de remarcabilă originalitate, ceea ce constituie o notă de distincţie între diferitele tipuri ale scrisului, nu numai la noi, ci având în vedere şi alte popoare".

Temeinice contribuţii, studiul din *Cercetări literare* şi ediţia *Cronicii lui Ştefan cel Mare* au atras imediat atenţia unor istorici de seamă, care au subliniat meritele autorului studiului şi al ediţiei, dar au formulat şi unele rezerve.

Foarte semnificativ este că printre primii care au recunoscut meritele celui care a studiat şi editat la noi cronica domnitorului moldovean s-a aflat Nicolae Cartojan, care, în capitolul despre cronică din *Istoria literaturii române vechi*, vol.II (Fundaţia pentru

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

Literatură şi Artă „Regele Carol II”, 1940, p. 32, 33), scrie: „În timpul din urmă, vechiul nostru elev, d. I. Chiţimia, pornind pe drumurile noastre, a verificat punct cu punct după copii fotografice ale cronicei, procurate de noi, datele d-lui Górka şi rectificând unele lucruri greşite, a ajuns la concluzii cu totul diferite de ale istoricului polon (...). Deşi argumentele aduse de d. Chiţimia nu sunt toate deopotrivă de convingătoare, totuşi ipoteza pusă în discuţie de d-sa are meritul de a îndrepta cercetările pe o nouă cale”.

N. Iorga, „Revista istorică” (XXVI, nr.1-3, ianuarie-martie 1940, p.78-79), scrie în debutul notei sale: „Autorul, care îndreaptă greşeli de lectură ale ediţiei, revine, cu deosebită luare-aminte şi cu observaţii fericite, asupra Cronicii moldoveneşti găsite la München, în fondul Hartmann Schedel şi publicată de d. Górka”.

Mai laudativ, C.C. Giurescu, în „Revista istorică română” (MCMXLIII, vol. XIII, fasc. III, 1943, p.95), face astfel de aprecieri: „D. Chiţimia este, incontestabil, învăţatul român care s-a ocupat cel mai aproape de cronica lui Ştefan cel Mare scrisă în limba germană şi descoperită de profesorul Górka la München. D-sa a supus această cronică la o analiză amănunţită şi a dat o ediţie completă a ei (reproducerea fotografică a ms., text german şi traducerea română). Concluziile la care ajunge d. Chiţimia mi se par întemeiate; e în afară de orice îndoială că avem de-a face cu interpolări sau adaose datorite unui polon; trebuie să admitem, de asemenea, şi o redacţie *în latineşte*, fie că ea s-a făcut chiar la Curtea lui Ştefan, cum pare mai probabil, fie în Polonia”. Ion Lupaş, scriind în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională” (X, 1945, p.423-424), conclude, după unele observaţii critice: „Cronica este tipărită cu îngrijire deosebită în condiţiuni tehnice care fac cinste şi d-lui Chiţimia şi editurii Casa Şcoalelor”. Prezentând ideile studiului lui I.C. Chiţimia, Ştefan Paşca, în „Dacoromania” (vol. XI, 1948, p.246-252), crede că „Dl. Chiţimia continuă să susţină, şi cu drept cuvânt, ipoteza unui intermediar latin al cronicei, datorit unui polon. Titlul, urmele de limbă şi de grafie (polonă-) latină strecurate în textul german sunt un puternic indiciu în această privinţă. (...) Îi suntem recunoscători d-lui Chiţimia pentru bogata d-sale contribuţie în lămurirea atâtor probleme legate de Cronica lui Ştefan cel Mare. Frumoasa ediţie – însoţită de foarte utile observaţii critice şi de bogate indicaţii bibliografice – va prilejui cu siguranţă cercetări viitoare care vor duce la elucidarea unor fapte rămase încă întunecate din istoricul textului”.

Alături de studiul despre *Cronica lui Ştefan cel Mare*, figurează altele despre *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*, despre izvoarele şi paternitatea cronicii lui Grigore Ureche, despre cronica lui Miron Costin şi despre personalitatea autorului ei, despre Antim Ivireanu, despre cronica lui Mihai Viteazul, despre informaţia istorică şi arta literară în cronica lui Ion Neculce. Profesorul a reflectat, în volumul său, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, asupra rigorilor ce i se cer cercetătorului în acest domeniu: cunoaşterea limbilor latină, greacă şi slavă, cunoştinţe în domeniul literaturii istoriografice şi juridice, cunoaşterea altor literaturi, buna stăpânire nu doar a metodei de stabilire a filiaţiei textelor, specializarea în domeniul relaţiilor culturale şi literare româno-bizantine, româno-slave, cunoaşterea metodei comparate.

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

Zestrea de tradiţii populare cu care a plecat din Albuleştii Mehedinţiului, îndeosebi de la mama sa, care, aşa cum îşi va aminti fiul său, era „o comoară de cultură folclorică", cunoştinţele despre această cultură dobândite de la profesori ai săi de la Liceul „Traian" din Turnu-Severin, de la profesori de la Universitatea din Bucureşti, ca Nicolae Cartojan, Ovid Densusianu, apoi de la profesori de la Universitatea din Varşovia, ca Julian Krzyżanowski, participarea la manifestările ştiinţifice ale Cercului de studii folclorice de la Bucureşti (1945-1947), alături de Gh. Vrabie, George Breazul, Ovidiu Papadima, Romulus Vulcănescu, Al. Bistriţianu, Tr. Ionescu-Nişcov, Romulus Vuia, Sabina-Cornelia Stroescu, Ştefania Golopenţia, I.A. Candrea, Tiberiu Brediceanu, P. Caraman, Al. Dima, Gh. Ciobanu, I.C. Cazan ş.a., toate acestea au contribuit la îndreptarea lui I.C. Chiţimia spre cercetarea valorilor spiritualităţii poporului român. Dar poate că opera sa de folclorist n-ar fi dobândit dimensiunile pe care i le cunoaştem dacă n-ar fi activat în cadrul Institutului de Istorie Literară şi Folclor, ulterior Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu" şi n-ar fi colaborat la „Studii de istorie literară şi folclor", ulterior „Revista de istorie şi teorie literară", publicaţie a institutului. Dedicat, până la primirea în institut, cu prioritate cercetării literaturii române vechi, s-a văzut deodată, cum avea să scrie, „împins spre folclor" de către directorul institutului, G. Călinescu. În sensul de a scrie studii de folcloristică, dar şi de a juca în piesele de inspiraţie folclorică scrise de G. Călinescu şi jucate în casa acestuia de către membrii Institutului, de Crăciun, în strada Vlădescu. „Eu mi-am dat seama – şi-a amitit Chiţimia în interviul pe care i l-a luat I. Oprişan – pentru care motiv suspiciunea lui (a lui G. Călinescu) a rămas bănuială multă vreme... Cum mă remarcasem în domeniul literaturii române vechi, nu voia să continui nişte activităţi pe aceeaşi linie. Mi-a spus direct: «Nu faci literatură veche, ci folclor aici», crezând că, în felul acesta, mă voi dispersa. Adică am făcut literatură veche, voi trece la folclor... ce-o ieşi din folclor, nu se ştie... şi voi rămâne cu activitatea dispersată... Eu i-am spus: «Fac folclor, dar nu mă las de literatură veche». De fapt, mai târziu, s-a convins de lucrul acesta. Şi nici nu credea că în domeniul folcloristicii voi ajunge la nişte rezultate – care au fost apreciate, în legătură cu istoria folcloristicii, cu o serie de folclorişti ş.a.m.d. Ţinând cont de aceasta, până la urmă mi-a spus: «Să ştii că dumneata rămâi la institut cu lucrări de bază în domeniul folclorului, iar eu în domeniul literaturii. Continuăm în felul acesta activitatea». Nu s-a opus, însă, niciodată să public în revista Institutului anumite lucrări de istoria literaturii române vechi". Aşa se explică elaborarea de către I.C. Chiţimia şi publicarea, în revista Institutului, a unui mare număr de studii de istoria folcloristicii, de teorie a folclorului, studii asupra unor genuri ale folclorului: *B.P. Hasdeu şi problemele de folclor* (1952), *G.I. Pitiş şi cercetările sale de folclor* (1953), *Problema clasificării şi definirii literaturii populare* (1954), *Teodor Burada, folclorist şi etnograf* (1955), *Fauna şi basmul românesc: calul* (1956), *Alexandru Lambrior, folclorist* (1957), *Poezia populară narativă* (1957), *Cântece populare funerare* (1959), *Problema datării şi periodizării literaturii populare* (1959), *Activitatea de folclorist a lui Gr.G. Tocilescu* (1962), *Probleme ale realismului în folclor* (1962), *S.Fl. Marian, folclorist şi etnograf* (1963), *Folclor meşteşugăresc polonez* (1963).

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

Despre folclorist ne-am exprimat în *Dicţionarul etnologilor români* şi, pentru ca să nu ne repetăm, vom stărui aici asupra unor aspecte care nu ne-au reţinut atunci atenţia în măsura cuvenită. Mai întâi, adăugăm, la titlurile de folclor şi folcloristică, citate mai sus, altele câteva care fac notă comună, de data aceasta fiind vorba de cercetători din secolul al XX-lea: *Elementul folcloric în sistemul ştiinţific şi de gândire al lui Al. Dima* (RITL, 1966, 1), *Perpessicius şi folclorul* (RITL, 1967, 1), *Teatrul popular conceput de G. Călinescu şi semnificaţia lui literară* (RITL, 1970, 3), *Preocupările pentru folclor ale lui G.T. Niculescu-Varone* („Limbă şi literatură", 1983, 1), *Gh.N. Dumitrescu-Bistriţa – nestorul folcloristicii noastre*, în „Izvoraşul", serie nouă, 1989, nr.1.

Pentru a sublinia noutatea pe care au adus-o studiile din volumul său, *Folclorul românesc în perspectivă comparată* (1971), ne oprim la o secţiune de mare originalitate, *Cântece funerare populare.* Nimeni până la el nu s-a gândit să privească şi să compare aceste creaţii populare cu altele ale altor popoare. Ar fi dorit să dea mai multe exemple din Europa, însă constată că acest continent „cunoaşte arii pustii de bocete, cum sunt Germania şi, în parte, Franţa". Pe baza unei ample bibliografii internaţionale, dă numeroase exemple de ceremonialuri ale bocirii, de la Insulele Mariane, Guineea Africană, Insulele Caraibe, de la vechii slavi, Corsica (aici, când moartea a survenit în urma unei crime, bocetele conţin îndemnuri la răzbunare), Sicilia (unde bocetul este „macabru şi înfiorător, de coloratură dantescă"), ruşi (unde bocetul este mai liric în sud şi mai epic, cu tangenţe cu bîlinele, în nord), în fine, până la maloruşi, este făcut un examen critic nuanţat, pentru a sublinia notele particulare ale bocetelor româneşti, pentru a căror definire consideră că mai operantă este valorificarea lor literară, a modalităţilor de zugrăvire a morţii. Bocetele româneşti nu preamăresc „viaţa viitoare", ci viaţa pământească, din care omul „este smuls brutal din complexul social". De aceea bocetele despre cei plecaţi în lumea de dincolo „sunt elegii în felul treniilor greceşti şi neniilor romane". Spaţiului folcloric polonez îi va consacra un studiu dezvoltat, *Cântece funerare polone* (SCILF, 1959, nr.3-4). În studiul *Bocetul românesc în interpretarea lui G. Coşbuc*, observă că poetul este „primul intelectual care a sesizat în bocet nu elementul de cultură etnografică, ci elementul de artă literară, valoarea lui poetică", „lirismul lui duios legat de elementele naturii, cele mai apropiate vieţii omului".

O noutate o aduc în bibliografia sa reflecţiile despre mitologia populară românească, prilejuite de răspunsul său la chestionarul lui I. Oprişan (vezi volumul acestuia, *La hotarul dintre lumi. Studii de etnologie românească*, Saeculum I.O., 2006, p.427-432). Chiţimia opinează că mitologia îşi păstrează „liniile de rezistenţă", că ea se poate alcătui din miturile sacre şi din cele profane, iar nu din mitemuri, superstiţii şi practici magice. Constată că există o mitologie „primară" şi o alta „la care s-a ajuns în fazele ulteriorare de civilizaţie şi cultură". Mitologia străveche nu se poate reconstitui pe deducţii, greşeală care s-a făcut la poloni, după 1795. Nu neagă că a existat, în spaţiul carpato-danubian, o mitologie a strămoşilor autohtoni şi a romanilor cuceritori, „dar o nouă fază de cultură şi civilizaţie, aceea a creştinismului, pornită spre «schimbarea la faţă» a lumii, deci spre înlocuirea vechilor forme, idei şi elemente mitice sacre cu altele noi (adeseori cu mijloace dure), a dus la ştergerea multora dintre elementele vechi sau la

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

diminuarea şi intrarea acestora în «ilegalitate», în special în lumea celor mulţi şi simpli, care n-au renunţat uşor niciodată la tradiţia veche". Crede că nu s-a stăruit suficient asupra mitului Diavolului, „ca zeu al celor umili şi adversar al lui Dumnezeu", că *Mioriţa* a fost adesea greşit înţeleasă ca resemnare şi ca nuntă între păstor şi moarte. Ea este un „mit senin (reprezentativ al sufletului românesc), venit din vechime". Reprezentative sunt în mitologia românească, balada *Balaurul*, axată pe mitul străvechi despre monstrul jumătate om, jumătate reptilă, o baladă „splendidă ca poezie (vezi varianta N. Păsculescu), iar tema cu imaginea respectivă nu există în folclorul nici unui popor vecin sau mai departe"; reprezentative sunt, de asemenea, legendele despre Negru Vodă şi Dragoş Vodă.

Dublei sale formaţii, de polonist şi folclorist, îi datorăm preţioasele contribuţii, tipărite între anul 1947 şi 1965, îndeosebi în revista Institutului de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu", despre activitatea folclorică şi etnografică în Polonia, despre cântece populare polone, despre mişcarea folcloristică şi etnografică de acolo, despre folclor meşteşugăresc polon, contribuţii ştiinţifice de prim ordin, care au culminat cu amplul studiu, de peste 70 de pagini, *Introducere în folcloristica polonă*, care a fost o noutate şi pentru polonezi. Studiul debutează cu semnalarea vechilor urme folclorice poloneze pe care le-a aflat în cronicile polone şi continuă cu cultura populară în secolul al XVIII-lea, cu preocupările şi cercetările folclorice propriu-zise, cu teoriile despre folclor, cu instituţiile europene şi poloneze de cercetare folclorică, cu conceptul şi metodele de cercetare, cu prezentarea câtorva cercetători de seamă (Adam Fischer, Jan S. Bystroń, Al. Brückner, Julian Krzyżanowski), pentru ca în final să desprindă caracteristicile generale ale literaturii populare polone, care are „două arii de cultură folclorică: una orientală, cu elemente foarte puternice, păstrate în cea mai mare măsură în forme autentice, alta occidentală, cu elemente foarte impregnate (cel puţin în literatură) de ecouri livreşti". S-a interesat şi de viaţa spirituală a polonilor din România, în studiul *Graiul şi folclorul polonez din Bulai, raionul Suceava* (în „Romanoslavica", VII, 1963, p.159-186).

Contribuţia sa de folclorist n-ar fi întru totul concludentă prin omiterea operei sale de editor, în primul rând al celor trei volume *Antologie de literatură populară*, I, *Poezia* (1953), II, *Basmul* (1956), III, *Poveşti, snoave şi legende* (1967), exemplară prin darul de a selecta valori reprezentative ale liricii şi epicii populare româneşti. *Istoria teatrului în Moldova*, de T.T. Burada, pe care a reeditat-o în 1975, conţine şi un bogat capitol despre teatrul popular. A tipărit, în 1955, un studiu şi o antologie din opera lui D. Stăncescu, *Basme culese din gura poporului*, care au contribuit la redescoperirea importantei colecţii de basme a colecţionarului muntean.

A gândit liber şi, deşi a scris şi publicat într-o vreme dominată de un acerb sociologism vulgar, n-a cedat sloganurilor acestuia. De aceea a fost, de câteva ori, ţinta unor apologeţi ai tezelor marxiste. În 1958, un tânăr folclorist dornic de afirmare, Pavel Ruxăndoiu, în articolul *Orientări nemarxiste în studii de folclor* (din „Viaţa românească", nr.12) îl vizează şi pe I.C. Chiţimia. În 1959, în articolul *Cu privire la unele studii de folclor* (din „Lupta de clasă", nr.2), s-a văzut condamnat de Ileana

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

Vrancea, pentru că s-a lăsat „ademenit de teoriile reacţionare" ale lui Al. Lambrior, care scrisese că balada populară s-a dezvoltat şi pe lângă curtea boierească. El (Lambrior) – scria I.C. Chiţimia, în temeiul adevărului – „consideră, pe bună dreptate, că poezia epică, în speţă balada, s-a dezvoltat în vechime şi pe lângă curtea boierească, fiind cântată de lăutari la ospeţele domneşti şi boiereşti". Ponderat, obiectiv, rezervat chiar este articolul *Douăzeci de ani de cercetări folclorice (1944-1964)*, în care s-a ferit să dea exemple din aşa-zisul folclor nou.

L-a urmat pe Nicolae Cartojan şi în cercetarea cărţilor populare. Volumul *Probleme de bază ale literaturii române vechi* (1972) cuprinde temeinice studii despre circulaţia europeană şi românească a *Esopiei*, despre receptarea românească a *Alexandriei*, despre „funcţia literară comună" a celor două cărţi populare, despre legăturile cu folclorul ale romanului *Archirie şi Anadan*, despre funcţia naţională a cărţilor populare. A editat o serie de cărţi populare: *Esopia* (ESPLA, 1956, ediţia a doua, 1968), *Halima şi alte cărţi populare* (EPL, 1963, XIV + 426 p.), *Alexandria. Esopia*, text revăzut de Mihail Sadoveanu, prefaţat de I.C. Chiţimia (EPL, 1966), *Cărţi populare*, prefaţă de Dan Simonescu şi I.C. Chiţimia (Albatros, 1963, 255 p.). Antologia de referinţă în acest domeniu sunt cele două volume, *Cărţile populare în literatura românească*, ediţie îngrijită şi introducere de I.C. Chiţimia şi Dan Simonescu (EPL, 1963, I, XL + 454 p., II, 414 p.).

În cercetarea cărţilor populare colaborarea dintre cunoscătorul literaturii vechi şi folclorist a fost desăvârşită, acesta remarcând de fiecare dată când o carte populară a fost infuzată de elemente folclorice. Astfel, „în *Alexandriile* din sud-estul Europei apar elemente tipice de stil popular şi de folclor, inexistente în cele apusene". *Povestea lui Archirie filozoful* „a receptat cu fiecare versiune naţională noi proverbe", părţile constitutive ale *Istoriei lui Skinder* „se regăsesc între motivele de folclor universal narativ". În privinţa raportului dintre cărţile populare şi folclor, învăţatul român nu acordă prioritate „elementelor de creaţie individuală, cultă", ci folclorului: „În consecinţă, opinăm că textele scrise n-au creat elementele care se regăsesc astăzi în folclor, ci că ele însele le-au absorbit din vechea literatură folclorică a popoarelor. Popoarele n-au aşteptat să citească *Alexandria* şi apoi să ia credinţa în semnificaţia căderii stelelor de pe cer, sau poporul român folosirea termenului *căpcăun* (...). Astfel se poate trage concluzia că alcătuitorii cărţilor populare, oriunde au lucrat şi oricând, au folosit într-o măsură covârşitoare fondul de cultură şi de literatură populară orală, pe care-l aveau la dispoziţie". Să mai menţionăm că profesorul Chiţimia şi-a creat emuli întru cercetarea cărţilor populare, Mihai Moraru şi Cătălina Velculescu, alcătuind, sub îngrijirea ştiinţifică a profesorului, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi* (I-II, 1976-1978).

În amintitul studiu despre Nicolae Cartojan, a relevat şi câteva linii ale portretului uman al acestuia, portret în deplin acord cu acela al omului de ştiinţă Cartojan, şi anume faptul că „a creat şi a purtat în jurul lui o atmosferă de perfect academism", că n-a desconsiderat pe nimeni, nici pe cei „care i-au provocat neplăceri personale", că a rămas nobil şi cu aceştia, că „nu s-a coborât la arena spectacolului

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

public, mărunt şi neonorabil", că a fost discret, obiectiv, n-a cultivat duritatea de stil, că discreţia sa a mers până acolo încât n-a spus nimănui, niciodată, că, în 1929, a fost ales membru al societăţii de medievişti „The Medieval Academy of America".

Semnificativ este că asemenea trăsături comportamentale îl caracterizează şi pe I.C. Chiţimia, şi cei care l-au cunoscut au ţinut să le remarce şi să le laude. Ovidiu Papadima a văzut în distinsul său prieten „unul dintre exemplarere umane cele mai caracteristice şi mai grăitoare, ilustrând potenţialul imens de energii în care a putut exploata – cu toată vitregia împrejurărilor istorice, în secolul nostru – forţa de viaţă acumulată de milenii a ţărănimii noastre", un exemplar care „a răzbătut prestigios în viaţa culturală a ţării prin însuşirile dintotdeauna ale acestei ţărănimi: energie şi perseverenţă, sobrietate şi răbdare, muncă şi seriozitate, respect pentru carte şi voinţă dură de a o stăpâni şi de a o face productivă, optimism în măsură să înfrângă toate încercările vieţii". Dan Horia Mazilu a remarcat atât respectul de care se bucura profesorul Chiţimia, cât şi continuarea de către acesta a programului ştiinţific moştenit de la N. Cartojan: „Era *profesor*, a fost un mare *profesor* (la catedră i se spunea «pan profesor», disimularea slavă dându-i ce i se cuvenea şi ajutându-i pe cei de lângă el să ocolească o formulă de adresare parcă nepotrivită lui), un profesor care s-a dăruit ştiinţei şi tinerilor. A făcut, adică, exact ceea ce făcuse şi profesorul lui, fiindcă a înţeles că marea, nobila stirpe a dascălilor Universităţii din Bucureşti nu trebuie să se stingă (...). A făcut toate acestea în duhul marilor filologi români. Dar, în felul său, dăruindu-şi ştiinţa cu delicateţe şi fără ostentaţie. A fost un savant. A fost un om generos, ca toţi marii profesori".

Studenţi de ai săi, care au devenit ei înşişi distinşi polonişti, au ţinut să menţioneze, cu gratitudine şi respect, cât îi datorează mentorului lui. Stan Velea, după ce examinează calităţile omului de ştiinţă, meritele operei sale, adaugă: „Personalitatea specialistului consacrat de lucrări remarcabile este dublată de însuşirile profesorului, care au generat un adevărat cult printre elevii săi, cât şi ale omului de o rară modestie şi de o generozitate întemeiată pe inepuizabilele energii afective". Un alt student al său, Mihai Mitu, scrie: „În cei 25 de ani de activitate didactică neîntreruptă (timp în care parcurge toate treptele ierarhiei universitare, de la lector la profesor, şef de catedră şi doctor docent), Ion Chiţimia îmbină armonios talentul său de pedagog şi îndrumător al tinerilor polonişti (pentru care redactează primele manuale de limba şi literatura polonă) cu aceeaşi profunzime şi larg orizont de cercetare. (...) Departe de speculaţiile publicitare ale atâtor nechemaţi ai condeiului, Profesorul impune respect prin greutatea şi profunzimea ideilor sale, prin ţinuta demnă şi fermă a savanţilor pentru care ştiinţa este raţiunea propriei sale existenţe şi nu trambulina spre autoreclama ieftină şi interesată". George Muntean, coleg de institut cu profesorul, a remarcat disponibilitatea permanentă a acestuia de a dialoga cu mai tinerii săi colegi: „De mai bine de treizeci de ani de când îl ştiu, I.C. Chiţimia nu încetează să mai uimească prin felul său de a fi. În orice ipostază s-ar afla, de-i ieşi în cale sau de-l abordezi cu vreo întrebare, se umple dintr-o dată de o curiozitate curtenitoare, de parcă tu i-ai conferi cea mai mare încredere cu putinţă. Chiar când ajunge la un dezacord cu cineva, starea de recepţie nu

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

diminuează. Discret, dar categoric, îţi spune ce crede, dirijând astfel lucrurile de parcă nici n-ai fi de faţă. E în acest mehedinţean (...) o fibră de om tare, cu o etică aspră pentru el, tolerantă şi pilduitoare, pentru ceilalţi, care-i uită adesea munca şi personalitatea".

Cu asemenea calităţi, omul de ştiinţă I.C. Chiţimia a avut mulţi admiratori, mulţi prieteni, fie că a fost vorba de colegi de la Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu", precum Ovidiu Papadima, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Gheorghe Vrabie, Al. Bistriţianu, din generaţia sa, fie de mai tineri colegi, precum Mircea Anghelescu, Ion Oprişan, Stancu Ilin, Emil Manu, Cătălina Velculescu (consăteanca sa), Mihai Moraru. L-a preţuit şi G. Călinescu, însă după un moment de confuzie. La înfiinţarea Institutului de Istorie Literară şi Folclor (aşa s-a numit iniţial), în şedinţa de constituire, toţi cei prezenţi, inclusiv Ion Vitner, sunt de acord ca secretar ştiinţific să fie I.C. Chiţimia. Prezenţa printre cei care-l susţinuseră a lui Ion Vitner, dentistul ajuns profesor universitar de literatură română, l-a făcut pe G. Călinescu să se teamă că Chiţimia este trimis în institut ca să-l spioneze pe director. Acesta a început să-i întrebe pe membrii institutului despre Chiţimia, care – se temea Călinescu – a fost trimis ca să-l observe „din margine" pe director. La răspunsul celor chestionaţi că Chiţimia nu este membru de partid şi nu-l cred capabil a veni în institut ca... spion, G. Călinescu replica: „Nu se poate, uitaţi-vă la el, este ţăran şiret, se uită pe sub sprâncene". De la bănuială, G. Călinescu a trecut la ameninţare: „Te dau afară pentru că lucrezi împotriva mea". Dezarmat de nepăsarea lui Chiţimia în faţa unei asemenea posibilităţi şi de sinceritate cu care i-a vorbit, Călinescu s-a convins de contrar şi i-a spus la final: „Chiţimia, de ce să ne certăm noi, domnule, să colaborăm în continuare". Şi au avut, într-adevăr, cât a trăit Călinescu, o colaborare exemplară. Iar după ce criticul şi istoricul literar a murit, I.C. Chiţimia a scris despre el, în interviul apărut în cartea lui I. Oprişan, *G. Călinescu. Spectacolul personalităţii. Dialoguri adnotate* (Vestala, 1999, p.69-166), unele dintre cele mai adevărate şi mai semnificative pagini din câte s-au scris despre omul de ştiinţă, despre omul Călinescu.

A avut preţuitori şi printre scriitori. Unul dintre ei a fost Mihail Sadoveanu. Îşi dobândise preţuirea acestuia prin studiul şi ediţia *Cronicii lui Ştefan cel Mare* şi printr-o comunicare la care marele scriitor participase, la institut, despre *Vechi elemente folclorice de muncă agrară*. Când a apărut, în 1952, revista institutului, „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", I.C. Chiţimia a fost numit, la propunerea lui M. Sadoveanu, secretar de redacţie. La mulţi ani după aceasta, la Academia Română, în timpul unei sesiuni de comunicări, Mihail Sadoveanu a observat că I.C. Chiţimia stătea în picioare, aula fiind foarte aglomerată. Marele scriitor s-a îndreptat spre el şi i-a găsit un loc. Scriitorul făcuse acest gest – şi-a amintit I.C. Chiţimia – deşi era „bolnav, avusese două embolii, şi totuşi a venit la mine".

A publicat doar trei cărţi: *Folclorişti şi folcloristică românească* (1968), *Folclorul românesc în perspectivă comparată* (1971) şi *Probleme de bază ale literaturii române vechi* (1972). Cât a mai trăit (s-a stins din viaţă, la Bucureşti, la 19 februarie 1996), a publicat mult în reviste de specialitate şi a îngrijit ediţii (o menţiune specială se cuvine pentru coordonarea editării, la trei secole de la prima ediţie, a Bibliei de la

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)

Bucureşti). Opera sa ulterioară anului 1972 poate face obiectul câtorva volume, iar jurnalul său inedit şi corespondenţa, care cu siguranţă vor contribui la mai buna cunoaştere a periplului omului de ştiinţă şi a lumii în care a trăit, trebuie şi ele să vadă lumina tiparului, toate acestea fiind o datorie faţă de memoria celui care a fost un model, cunoscut şi recunoscut.

I.C. Chiţimia – the Man and his Work

The paper is an attempt to monographically describe the life and scientific contribution of one of the most prominent Romanian scholars, well-known specialist in Polish culture and literature, but also in the field of Old Romanian literature and Comparative ethnology. The author, important biografist in the field of Romanian ethnology, made a suggestive portrait of Ion C. Chiţimia as one of the important researchers in the field.

BDD-A24236 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.81 (2026-11-11 01:13:20 UTC)